

UDK: 939.8 (398) "1/05"
Izvorni naučni rad

IME ILIRSKOG NARODA DEZITIJATA

Salmedin Mesihović
Filozofski fakultet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina

Apstrakt: Rad „Ime ilirskog naroda Dezitijata“ posvećen je etimološkom izučavanju imena dezitijatskog naroda. Imena ilirskih naroda (Delmati, Taulanti, Dardanci) danas se povezuju s određenim riječima iz albanskog jezika. Ovakva etimološka istraživanja pokazuju totemska porijekla imena ilirskih naroda. Dezitijatsko ime bi se tako moglo povezati s albanskim izrazom „dash“ u značenju „ovan“. Vrlo je moguće da je ovan bio totemska životinja dezitijatskog naroda. Na lokalitetu Kamenjača kod Breze pronađen je i kulturni objekt na kojem se nalazi glava ovna.

Ključne riječi: ime, Dezitijati, Iliri, Kamenjača.

Abstract: The paper “The name of the Illyrian people Daesitiates“ is dedicated to the etymological study of the name of Daesitiates. The names of the Illyrian people (Delmats, Taulants, Dardances) is now associated with specific words in the Albanian language. This etymological research shows totemic origin of the name of the Illyrian people. Name of Daesitiates would also be linked with the Albanian term “dash” to mean “ram”, it is very possible that the ram was the totemic animal of Daesitiates. At the site Kamenjača near Breza was found a cult object that contains the head of a ram.

Key words: name, Daesitiates, Illyrians, Kamenjača.

Pitanje etimologije naziva ilirskih naroda, plemena, naselja predstavlja jedan od najzamršenijih aspekata ilirologije. Postoji više razloga za to, npr.:

- a. Još uvijek se ne može dati znanstveno općenito prihvatljiv i utemeljen odgovor na pitanje jezika, jezikā ili dijalekata ilirskog etničkog kompleksa.
- b. Imena ilirskih naroda i plemena poznaju se isključivo iz izvora na grčkom ili latinskom jeziku. Svi autori literarnih vrela u kojima se spominju imena zapadnobalkanskih indigenih naroda ne pripadaju ilirskom etničkom kompleksu. U slučaju epigrafskih spomenika na kojima se spominju ilirski etnonimi autori su jednim dijelom bili porijeklom iz okvira ilirskog etničkog kompleksa.
- c. Sačuvani oblici ilirskih etnonima malobrojni su i mogu biti vrlo raznoliki. Tako za jedan te isti narod u različitim izvorima (i literarne i epigrafske provenijencije) ime se navodi u različitim oblicima, pa se u pojedinim slučajevima čak teško može i prepoznati da je riječ o jednom te istom narodu.
- d. Činjenica je da u antici ne postoji precizirana leksika koja se odnosi na ilirske etnonime, pa se oni i u službenim dokumentima navode u više-manje različitim oblicima. S druge strane, i prepisivačka djelatnost antike i srednjeg vijeka nesumnjivo je donijela određenom korumpiranju ilirskih etnonima.
- e. I u modernoj leksikografici još uvijek nema općeprihvaćenog stava prema imenima ilirskih naroda.
- f. Sadašnja toponimija, hidronimija, orografija i onomastika još uvijek nisu sustavno i temeljito, znanstvenim metodama istraživale tu problematiku, samo s ciljem otkrivanja sačuvanih tragova ilirske i etnonimije i onomastike.
- g. Nažalost, etimološka istraživanja predslavenskog naslijeđa (uključujući i nazive ilirskih naroda) dodatno su kompromitirana raznoraznim kvaziznanstvenim pristupom, u svrhu modernih političkih i nacionalnih ideja i pokreta. Činjenica je da zbog svoje naravi etimologija, u odnosu na historijska i arheološka istraživanja, pruža veće mogućnosti za spekulacije i raznorazne kombinacije. Od svih disciplina koje učestvuju u historijskim istraživanjima, filologija (posebno ona koja se bazira na etimologiji) najviše se može „rastegnuti“ kako bi se mogli poduprijeti željeni zaključci. Ovaj spekulativni, vrlo opasan i štetan pristup kao posljedicu je imao činjenicu da se svako eventualno etimološko istraživanje već u startu promatra s dozom sumnjivosti i podozrenja.

I pored prethodno navedenih razloga, etimološka istraživanja u okviru ilirologije započela su vrlo rano i bila su vrlo česta i raznovrsna, a njima se bavio niz respek-

tabilnih filologa.¹ Jednim dijelom ona su se temeljila i svodila na eventualnu pove-

---

¹ Od najvažnijih potrebno je navesti: Paul Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*. Göttingen: 1896, 244–282; Petar Skok, *Studije iz ilirske onomastike*, *GZM*, god. XXXII, sv. 1-2. 1920, 29–45; Hans Krahe, *Die alten balkanillyrischen geographischen namen*. Hajdelberg: 1925; Isti, *Die illyrischen Personennamen*. Hajdelberg: 1929; Isti, *Die Sprache der Illyrier I*. Wiesbaden: 1955; Duje Rendić Miočević, *Illyrische Onomastika uf Lateinischen Inschriften Dalmatiens*. Split: (VAHD supp. Vol. 3), 1948; Isti, *Illyrica: zum Problem der illyrischen onomastischen Formel in römischer Zeit*, *AI* 2, 1956, 39-51; Milan Budimir, *Ilirski problem i leksička grupa teuta*, *VAHD LV*. 1953; Henrik Barić, *Lingvističke studije*. *Djela*, Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine, knj.1, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj.1, Sarajevo, 1954; Isti, *Istorija arbanaškog jezika*. *Djela*, Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine, knj. 12, Balkanološki institut, knj. 1, Sarajevo, 1959; Anton Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier*; *Bd. 1: Einleitung; Wörterbuch der illyrischen Sprachreste*, (Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung XV), Beč, 1957; Isti, *Die Sprache der alten Illyrier*; *Bd. 2: Etymologisches Wörterbuch des Illyrischen Grammatik der Illyrischen Sprache XVI*), Beč, 1959; Ion, I. Russu, *Etudes illyriennes II*, *Studia in honorem acad. D. Dečev*, Sofija, 1958; Isti, *Istoria, limba si onomastica, romanizarea*, *Bibliotheca istorica* 17, Bucuresti, 1969; Radoslav Katičić, *Die Illyrischen Personennamen in ihrem südöstlichen Verbreitungsgebiet*, *ŽA* 12. 95–120, 1962; Isti, *Das mitteldalmatinische Namengebiet*, *ŽA* 12, 1963; Isti, *Suvremena istraživanja o jeziku starosjedilaca ilirskih provincija*, *Simpozijum o teritorijalnom i hronološkom razgraničenju Ilira u praistorijsko doba*, *ANUBiH, Posebna izdanja IX, CBI I*. 9–30, 1964; Isti, *Zur Frage der keltischen und pannonischen Namengebiete im römischen Dalmatien*, *ANUBiH, III, CBI I*. 53–76, 1965; Isti, *Ancient languages of the Balkans*. Mouton, Hague-Paris: 1976; Isti, *L’anthroponymie illyrienne et l’ethnogenese des Albanais*, *Iliria* 5, 79–82, 1976 A; Isti, *Die Balkanprovinzen, Die Sprache im römischen Reich der Kaizerzeit: Kolloquium vom 8 bis 10 April 1974*, Köln and Bonn, 103–120, 1980; Isti, *Die Sprache der Illyrier*, *Simpozijum «Duhovna kultura Ilira»*, *ANUBiH, Posebna izdanja, LXVII, CBI II*. 253–264, 1984; Jaroslav Šašel, *L’anthroponymie dans la province romaine de Dalmatie, L’onomastique latine*: Paris 13–15 octobre 1975, ed. H. – G. Pflaum and n. Duval (colloque internationale du CNRS 564), Paris, 365–383, 1977; E. C. Polomé, *Balkan Languages (Illyrian, Thracian and Daco-Moesian)*, in Boardman, Edwards, Hammond and Sollberger, 866–888, 1982; R.A. Crossland, *Linguistic Problems if the Balkan Area in the Late Prehistoric and Early Classical Periods*, Boardman, Edwards, Hammond and Solberger, 834–849, 1982; Kraći pregled v. i u: Aleksandar Stipčević, *Iliri, povijest, život, kultura*, I (1974) i II dopunjeno izdanje (1989), Zagreb, 12 (spominje i filologe kao što su Carl Pauli, Hermann Hirt, Norbert Jokl...); J. J., Wilkes, *Iliri*. Split: 2001, 80–100; 110; 257; Salmedin Mesihović, *Dezitijati*, Sarajevo (u rukopisu). Dopunjena verzija doktorske disertacije: *Dezitijati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba*. Zagreb: 2007, 71–94 (posebno fus. 143); 132–133; Isti, *Autarijati*, Sarajevo (u rukopisu). Dopunjena verzija magistarskog rada: *Problem kulturne i narodnosne zajednice Autarijata*. Zagreb: 2004, 2007, 37–44; 84.

---

zanost albanskog jezika i ilirskih jezika i dijalekata, pa su se i rješenja tražila u tome kontekstu. Drugim dijelom etimološka ilirska problematika promatrala se kroz širu vizuru indoevropеistike, odnosno traženjem protoindoevropskih korijena za određene jezičke oblike. Preko indoevropеistike ilirska etimologija promatrala se i kroz druge indoevropske jezike i dijalekte. Naravno, nisu zanemarivana i praindоеvropska i slavistička istraživanja, pa su se u okviru tih konteksta i tražili i nudili etimološki zaključci.

Jedan od najvažnijih domorodačkih zapadnobalkanskih naroda bili su Dezitijati i njihova politija,² koji su bili i glavni stup Velikog ilirskog ustanka.³ Kao politička jedinica (politija) Dezitijati su postojali u jednom dugom vremenskom razdoblju od najmanje pola milenija, da bi se na kraju utopili u rimsku provincijsku shemu Dalmacije i njenu municipalnu organizaciju. Narodnosno ime Dezitijata (što je automatski bilo i ime njihove politije, bilo u formi samostalnog političkog entiteta, bilo kao autonomne peregrinske *civitas*) poznato je preko podataka iz izvorne građe i to literarne (Strabon, Apijan, Kasije Dion, Velej Paterkul, Plinije Stariji) i epigrafske (pet natpisa).

Oblici dezitijatskog imena u izvornoj građi:

Literarni oblici

Strab. Geo. VII, 5, 3-Δαισιτιᾶται

App. Ill. 17-Δαίσιοί

Cass. Dio LV, 29, 2-Δησιδιᾶτου

Vell. II, CXV, 4-*Desidiates* (korumpirano *De Siciales*)

Plin. NH III, 143-*Desitiates*

Epigrafski oblici

Solinski natpis, *CIL* III, 3198b (p 2275, 2328,19) = *CIL* III, 10156b = *ILJug* I, 263: *Daesitiatium*

Natpis iz Garduna, *CIL* III 9739: [*Da*]esitias

Natpis iz Herculanеuma, *CIL* XVI, 11 = *CIL* III, p 849 (p 1959) = *CIL* X, 1402 = D 1989 :*Desidiati*

Natpis iz Breze princepsa T.F.Valensa, *ILJug* III, 1582: *Desitia[tium]*

---

² O Dezitijatima v.: S. Mesihović, *Dezitijati*.

³ O Velikom Ilirskom ustanku od 6. do 9. god. n. e. v.: S. Mesihović, *Dezitijati*, 314–617.

Natpis Marcela iz *Bovianum Undecimarum*, CIL IX 2564 : [*Daesitjiatium* (ali samo uvjetno, jer je prvi dio imena rekonstruiran)]

Kao što se iz izloženog može vidjeti, postoji prilična raznolikost u navođenju dezitijatskog imena, i vrlo bi se teško bilo opredijeliti za neki od ovih oblika. Možda bi oblik *Daesitiatium* sa solinskog (salonitanskog) natpisa mogao biti neki standardni oblik koji se primjenjivao u zvaničnoj državnoj i provincijskoj službi i zapisima. Pošto je solinski (salonitanski) natpis urađen po osnovi odluke javnih vlasti i u svrhu oficijelne politike i interesa, moglo bi se pretpostaviti da su njegovi naručioци i sastavljači bili prilično obazrivi i pažljivi i da su se potrudili da dezitijatsko ime na natpisu bude što je moguće više u skladu s oblikom dezitijatskog imena koji je bio upotrebljavan od strane rimske državne i provincijske administracije. Drugi oblik *Desitia[tium]* koji se javlja na natpisu *ILJug III*, 1582 iz Breze gotovo je identičan onom sa solinskog natpisa, osim u jednom malom detalju. Na obliku iz Breze poslije suglasnika |D| ne dolazi |ae|, nego samo |e|, različito od solinskog natpisa. Izgleda kao da pisac natpisa nije poznao onaj oblik dezitijatskog imena (na latinskom jeziku i pismu) koji je korišten na solinskom natpisu. Za njega, a i za naručioce ovakva pravopisna upotreba dezitijatskog imena prirodna je i razumljiva. Jednostavno su ti romanizirani Dezitijati, u nekoj svojoj doradi latinskog pravopisa, koji su prilagođavali svome usvojenom latinskom jeziku, ispustili znak *a* i svoje narodnosno ime bukvalno izgovarali fonetski. Ovo je više nego jasan dokaz da je i neposredni pisac natpisa Dezitijat. Kada se govori o brezanskom natpisu *ILJug III*, 1582, potrebno je naglasiti kako je ovaj epigrafski spomenik jedini pronađen na matičnom dezitijatskom prostoru, na kojem se nalazi i dezitijatsko ime. Ostala četiri epigrafska spomenika sa dezitijatskim imenom nađena su van dezitijatske teritorije (današnja Dalmacija i južna Italija).

Ako se zanemari ovaj manji detalj u vezi s oblikom |ae| ili samo |e|, možda bi se moglo zaključiti da je stvarno dezitijatsko ime (ako se izuzmu nastavci latinskih deklinacija) isto ili vrlo slično oblicima sa solinskog i brezanskog natpisa. Uostalom, i Plinijev oblik *Desititates* vrlo je sličan solinskom obliku i moguće je da je naknadnim prepisivanjem došlo do gubljenja slova |a|, što je za Ilire u kontinentalnoj unutrašnjosti imalo malo značenje, jer su oni izgleda i |ae| i |e| izgovarali |e|. ⁴ Što se tiče grčkih oblika dezitijatskog imena, onaj kod Strabona u verziji Δαα-

---

⁴ Uostalom i Plinijev oblik *Desititates* po ovome zaključku bio bi sličan solinskom obliku, što bi isto mogao biti dokaz da je Plinije Stariji za svoj etnografski opis zapadnog Balkana koristio službene popise, pa samim tim i njihov jezik. Uostalom i sam način i stil izlaganja (nabranje naroda sa brojem dekurija i njihovim konventskim rasporedom) ukazuju na kruti i precizni službeni i oficijelni rječnik.

στυῖται najviše se približava solinskom/salonitanskom obliku dezitijatskog imena. Sudeći po vrelima, najpravičniji oblik za dezitijatsko ime sadržavao je ipak primarno glas |s|, a ne |z|, ali u duhu našeg jezika češće se upotrebljava zvučni suglasnik |z|. U antičko doba izgovor je nesumnjivo bio sa glasom |s|, pa bi se tako latinski nominativ plurala dezitijatskog imena izgovarao „desititates“.

Dekliniranje dezitijatskog imena
(na osnovi oblika sa solinskog natpisa):

	Singular	Plural
Nominativ	DAESITIAS	DAESITIATES
Genitiv	DAESITIATIS	DAESITIATIVM
Dativ	DAESITIATI	DAESITIATIBVS
Akuzativ	DAESIATEM	DAESITIATES
Vokativ	DAESITIAS	DAESITIATES
Ablativ	DAESIATE	DAESITIATIBVS

Ukoliko bi se odbio nastavak nominativa plurala dezitijatskog imena sa solinskog natpisa „ates“ (uporediti *Labeates*, *Oseriates*, *Sardeates*)⁵, ostaje korijen „Daesiti“ (u množini) i „Daesit“ (u jednini).

Dezitijati su nesumnjivo pripadali ilirskom etničkom kompleksu i etimologiju njihovog narodnog imena najbolje je tražiti i istraživati u okviru ilirolgije. Pitanje definiranja ilirskog etničkog kompleksa vrlo je složeno, ali bi se ipak moglo smatrati da je jezička (ili dijalektalna) bliskost niza zajednica na zapadnom i središnjem Balkanu i dijelovima Podunavlja bila ključna osobina za identifikaciju spomenutog etnokompleksa.⁶ Ilirski etnički kompleks nije mogao netragom nestati sa rimskim osvajanjem, nego je u antičko doba bio izložen većem ili manjem djelovanju romanizacije (zavisno od područja i drugih zemljopisnih i infrastrukturnih razloga). Činjenica je da većina Rimljana provincije Dalmacije ustvari potječe upravo iz reda

---

⁵ Axhanela (Adžanela) Ardian, Ethnolinguistic overview of ancient Illyrian tribe names in Bosnia and Herzegovina in article: *Illyrian Bosnia and Herzegovina - An Overview*, Qendra per studime Ballkanike/Centre for Balkan Studies/Centar za balkanske studije. Prishtine/Priština: 2004 na <http://www.balkancenter.org/Anglsht/ardian.ilyrianbosna.html> (datum preuzimanja 8. VII 2010. god.). U radu od A. Axhanela može se inače naći čitav niz riječi (iz albanskog, južnoslavenskog, grčkog i latinskog) koje autor prezentira kao moguće smjernice prilikom odgonetanja etimologije i porijekla dezitijatskog imena.

⁶ Više o tome v.: S. Mesihović, *Dezitijati*, 71–138; S. Mesihović, *Autarijati*, 82–90.

romaniziranih Ilira. Od ranog srednjeg vijeka ta masa se našla u etnogenetskim procesima sa doseljenim zajednicama (poglavito sa vojno-politički dominantnim zajednicama slavenskih govornika). Tako je ilirsko etničko naslijeđe (praktično u svim segmentima od genetike do umjetnosti) našlo svoje mjesto među svim narodima zapadnog dijela središnjeg Balkana, pa i dijela Podunavlja, i bilo je utkano u izgradnju fizionomije modernih nacija, uključujući i one koje ulaze u okvire južnoslavenskog etničkog kompleksa. Zbog toga nijedna sadašnja balkanska zajednica nema ekskluzivno pravo da se smatra jedinim nasljednikom starih Ilira, niti njegovim modernim reprezentom. Ipak, i pored načelnog stava o značajnom ilirskom doprinosu svim zapadnobalkanskim sadašnjim zajednicama, stoji činjenica da albanski jezik (u odnosu na druge balkanske jezike) baštini najviše ilirske jezičke baštine i da u njegovom razvoju korijenu ipak leže stari predrimski ilirski dijalekti.

Sudeći po određenim etimološkim istraživanjima imena pojedinih ilirskih etnonima (baziranim na albanskom jeziku), u njihovom nastanku veliko značenje je imao totemizam. U tom slučaju imena ilirskih naroda (uključujući i samo ilirsko ime) često su bila totemskog porijekla, odnosno povezivana su sa totemskim životinjama i biljkama.⁷

Južnoslavenski oblik imena ilirskog naroda	Albanska riječ sa kojom se etimološki dovodi u vezu ime ilirskog naroda	Južnoslavensko značenje
Enhelejci	ngjalë (na grčkom ἐγγελεύς; na latinskom <i>anguilla</i>)	jegulja
Delmati	délme ili déle	ovca
Dardanci	dárdhë	kruška
Taulanti	tallandushe	lastavica
Deretini	derr	svinja

Ako su imena navedenih ilirskih naroda proizišla iz totemizma, odnosno iz magijske i religijske povezanosti između ljudi i određenih životinja i biljaka (karakterističnih i značajnih za određene zajednice i podneblje koje nastanjuju), zašto to ne bi

---

⁷ Po svemu sudeći, totemizam je imao veliku ulogu u životu ilirskih zajednica, što se ogleda ne samo u imenima ilirskih zajednica nego i u nazivima naselja, osobnim imenima, mitologiji i vjerovanjima. Stipčević, *Iliri*, 157–158; Wilkes, *Iliri*, 110; 257. O još nekim eventualnim vezama imena pojedinih ilirskih naroda i leksike albanskog jezika možda bi mogli posvjedočiti i sljedeći primjeri: árdhës = došljak, doseljenik → Ardijejci; bretkós = žaba → Breuci.

mogao biti slučaj i sa Dezitijatima. I gornjobosanske željeznodobne zajednice tako su morale imati određenu totemsku životinju sa kojom su se identificirali (šanse da je riječ o biljki su male, a još manje da je riječ o predmetu), koja bi bila reprezent zajednice, njen zaštitnik, a možda i njen osnivač. Dinarsko područje je iznimno pogodno za stočarstvo, a u željeznom dobu to je bila i esencijalna ekonomika koja je omogućavala egzistenciju domorodačkih zajednica na ovome prostoru. Sasvim je logično onda i totemske reprezentacije zajednica koje su prebivale u dinarskom pojasu prvo tražiti u okviru stočarske privrede. Primjer Delmata, čije se ime povezuje sa totemom ovce (koja je iznimno dominantna domaća životinja na Dinaridima), upravo ukazuje u kojem se pravcu treba kretati.

Gornja Bosna, matična dezitijatska teritorija, svojim zemljopisnim osobenostima i rudnim bogatstvima omogućavala je Dezitijatima i izražajnije bavljenje drugim privrednim aktivnostima (zemljoradnja, rudarstvo, metalurgija, trgovina). Međutim, i pored toga, ipak je stočarstvo (i to poglavito uzgoj ovaca) bila i kod gornjobosanskih zajednica primarna privredna djelatnost.

Zato bi se u etimološkom istraživanju dezitijatskog imena prvo trebalo usmjeriti na stočarsku djelatnost i leksiku koja se vezano za to danas nalazi u prvom redu u južnoslavenskim i albanskim govorima, a u drugom redu u latinskom i starogrčkom. Posebno su u vezi sa stočarstvom interesantni albanski govori, jer su oni u leksici vezanoj za ovu privrednu djelatnost najviše zadržali starih jezičkih elemenata i izraza. Kao što je već rečeno, albanski govori (i Gheg i Tosk) u odnosu na druge balkanske govore više su sačuvali stare ilirske jezičke baštine. Još od konačne rimske pacifikacije zapadnog i središnjeg Balkana dominantnu jezičku poziciju na ovom području zauzimali su drugi jezici i dijalekti. Od početaka VII st., kada su bivšim ilirskim zemljama zagospodarili slavenski govornici, položaj ilirskih dijalekata (koji su preživjeli romanizaciju) dodatno se pogoršao, jer su oni u svome značenju pali sa druge pozicije (na koju su spali romanski govornici) na trećerazrednu poziciju. Primarna, ako ne i jedina privredna djelatnost arbanaških govornika (koji su direktno potekli iz reda Ilira, koji se nisu koristili romanskim kao prvim jezikom) u tim stoljećima ranog srednjeg vijeka bilo je stočarstvo. Arbanaški govornici stočarstvo su zadržali kao glavnu privrednu djelatnost sve do modernih vremena i samim tim je logično očekivati da je u leksičkom segmentu albanskih govora koji se odnosi na stočarstvo najmanje tuđica, a najviše domaćeg predrimskog i predslavenskog elementa.

Ustvari, u albanskom jeziku stvarno postoji jedna riječ koja izlazi iz leksike a odnosi se na stočarstvo, koja bi se etimološki možda mogla dovesti u vezu sa dezitijatskim imenom. Ta riječ je „dash“ u značenju „ovan“,⁸ u pluralu „desh“. I u južno-

---

⁸ Axhanela, *Ethnolinguistic overview*.

slavenskim govorima postoji i jedna riječ (istina, danas poglavito upotrebljavana kolokvijalno) koja bi se mogla etimološki dovesti u vezu sa Dezitijatima, a to je „dasa“. U nekom kontekstu i albansko „dash“ i južnoslavensko „dasa“ može se dovesti u vezu, jer u svome značenju mogu oslikavati i „mušku sirovu snagu“, „ratobornost“, „odvažnost“, „padanje u vatru“ (u emocionalnom smislu, afektivno-instiktivnog reagiranja). Dezitijatska ratobornost, odlučnost, snaga i odsustvo bilo kakvog oportunizma najbolje su pokazane u Velikom ilirskom ustanku od 6. do 9. god. n. e., a vjerovatno i za vrijeme Oktavijanove kampanje 33. god. pr. n. e.⁹ Moguće je i pretpostaviti da je južnoslavensko „dasa“ poteklo iz arbanaškog „dash“, odnosno da su ga u južnoslavenske govore unijeli slavenizirani domoroci nekadašnjeg Ilirika. U tom slučaju, arbanaško „dash“ svoje glavno imenično značenje prepustilo je slavenskom „ovan“, ali bi zadržalo sekundarno epitetno značenje (naravno, u transformiranom obliku „dasa“). U ovom etimološkom istraživanju pojavljuje se i jedna grčka riječ → δᾶσῦς = gust, gusto obrastao, šumovit, kosmat, rutav. Dezitijatska matična teritorija nedvojbeno je bila i jedna zemlja gustih šuma, ali zanimljivost ove riječi ogleda se u tome što se može povezati i sa albanskim „dash“ i južnoslavenskim „dasa“, jer se na posredan način može dovesti u vezu sa „sirovom, kosmatom muškošću“. Upravo je jedna od karakteristika „ovna“ njegova kosmatost i rutavost.

Uvezivanje ovih riječi navodi na pomisao da je moguće tražiti korijen dezitijatskog imena u okviru protoindoevropske problematike, pa bi se i Dezitijati trebali promatrati u kontekstu indoevropskog. Stočarstvo je i u protoindoevropskom gospodarstvu imalo esencijalnu ulogu,¹⁰ pa se onda njegova važnost, proporcionalno tome, održavala ne samo u društveno-socijalnim strukturama, načinu života, religijskim predstavama nego i u lingvističkim izrazima, frazama, sekundarnim i prenesenim značenjima i konstrukcijama.¹¹ U tom smislu bi trag možda trebalo pratiti preko sekundarnog, a ne osnovnog značenja riječi „dash“, odnosno prema njejoj „ratobornoj, snažnoj muškoj“ sadržini. To bi je onda u indoevropskom kontek-

---

⁹ O Oktavijanovoj kampanji od 35. do 33. god. pr. n. e. v.: S. Mesihović, *Dezitijati*, 248–268.

¹⁰ Po J. P. Mallory (James P. Mallory, *Indoeuroljani*. Zagreb: Školska knjiga, 2006, 149–150): „Ne može se poreći da se gospodarstvo praindoeuropskoga društva temeljilo na uzgoju stoke i ponešto ratarstva. Uistinu, neke od najšire i najbolje posvjedočenih riječi u indoevropskim jezicima jesu one koje se tiču domaćih životinja, a one koje se odnose na goveda vjerojatno su najbrojnije među njima.“

¹¹ O značenju stočarstva kod protoindoevropskih zajednica v.: Mallory, *Indoeuroljani*, 149–153.

stu vodilo i ka povezivanju s odgovarajućim indoevropskim muškim božanstvom.¹² Tako bi se u dezitijatskom imenu otkrivalo ne samo njihovo dominantno gospodarstvo (u protohistorijsko doba) nego i njihove dominirajuće religiozne, kultne predodžbe. U njihovom religioznom središtu pažnja je, do rimske pacifikacije, sigurno bila usmjerena na kult ovna, sa svim svojim prenesenim i sekundarnim značenjima (personifikacija ratobornosti, odvažnosti, muške snage/mušкости). Taj kult ovna, koji bi simbolizirao i dominirajuću ekonomiku i središnji totemizam, automatski se morao održavati i na dezitijatsku društveno-političku strukturu, njihov način života i mentalitet.

Gornjobosansko područje samo na osnovi detektiranih lokaliteta vrlo je bogato u arheološkom pogledu, uključujući i ona mjesta za koja bi se moglo pretpostaviti da potječu iz perioda protodezitijatske i dezitijatske egzistencije. Nažalost, detektiranje lokaliteta nije praćeno istraživanjem (posebno onim sustavnim) i adekvatnim objavljivanjem rezultata, pa se može reći da je arheološka baština Dezitijata još uvijek slabo poznata. Samo su neka gradinska naselja arheološki istraživana (nasebinski kompleks Debelo Brdo – Zlatište – Soukbnar), kao i neka groblja za koja se sa sigurnošću može reći da su pripadala Dezitijatima (Vratnica kod Visokog, Kamenjača u Brezi).¹³ Ipak, i iz tako oskudnog raspoloživog materijala (u odnosu na raspoloživi materijal autarijatsko-„glasinačke“ provenijencije) mogu se pronaći vrlo zanimljivi elementi koji pomažu u daljem otkrivanju tajni što proizlaze iz dezitijatskog ime-

---

¹² U tom slučaju i grčki jezički oblici $\delta\epsilon\iota\sigma\iota$ – $\delta\alpha\iota\mu\omicron\nu\acute{\omicron}\iota$ = strah od bogova, pobožnost, praznovjerje; $\delta\epsilon\iota\sigma\iota$ – $\delta\alpha\iota\mu\omega\nu$ = bogobojazan, pobožan, praznovjeran; pa i latinski *deus* mogli bi se dovesti u „genetičku vezu“ s osnovnim korijenom dezitijatskog imena. Istine radi, potrebno je reći da tu „vezu“ treba smjestiti i datirati u neko udaljeno „genetsko koljeno“, nesumnjivo u vrijeme protoindoevropskog „zajedništva“. O indoevropskoj religiji v.: Mallory, *Indoeuropļani*, 164–182.

¹³ Razliku u broju evidentiranih i istraženih nekropola između autarijatsko-„glasinačkog“ područja i prostora rasprostiranja srednjobosanske kulturne grupe (čiji su nosioci jednim dijelom u određenom periodu bili i Dezitijati) moguće je objasniti samom razlikom u načinu sahranjivanja i obliku grobova koje su primjenjivali nositelji ove dvije kulture. Nekropole tumula (glasinačke kulture) mnogo je lakše uočiti, one su zbog svoje visinske istaknutosti vidljivije u odnosu na nekropole ravnih grobova (srednjobosanske kulturne grupe). Iz toga razloga proističe razlika u broju evidentiranih željeznodobnih nekropola tumula jugoistočne Bosne i nekropola ravnih grobova gornje Bosne, a ne u eventualnoj razlici gustoće naseljene populacije ili nekoj manjoj posvećenosti nosilaca srednjobosanske kulturne grupe i duhovnom i fizičkom činu sahranjivanja. Mi možemo s punim pravom pretpostaviti da još uvijek postoji veliki broj neotkrivenih nekropola ravnih grobova širom prostora središnje Bosne.

na. U Nekropoli Kamenjača u Brezi, koja je nedvosmisleno pripadala Dezitijatima,¹⁴ još prilikom prve kampanje 1975. god. pronađen je vrlo interesantan nalaz u kontekstu našeg istraživanja. Riječ je o bronzanoj drški patere,¹⁵ koja je cilindričnog oblika kanelurana sa pet kanelirana u produženom pravcu prema ukrasnoj ovnujskoj glavi sa savijenim rogovima (slika 1, Inv. br. 7234, Zemaljski muzej BiH u Sarajevu). Ovnujska glava je vrlo lijepo urađena i modelirana i samim tim je vrlo visoke kvalitete izrade, a posebno je dobro izrađena, sa sitnim ubodima iznad glave, vuna između rogova na glavi. Korištenje ritualne posude sa drškom u obliku ovnujske glave više je nego dovoljan dokaz o kulturnom značenju totema ovna u dezitijatskom narodnom, kulturološkom i političkom miljeu.

Povezivanje ovnujskog totema sa dezitijatskim narodom može sa svoje strane dovesti do još nekih interesantnih zaključaka o pitanju etnogenetskih, kulturnogenetskih i politogenetskih procesa na području današnje Bosne. Tako bi pored Dezitijata, kao značajnog narodnosnog faktora i fenomena, na zapadnom Balkanu postojao još jedan moćan i vrlo brojna „ovčiji narod“, a to su Delmati. Srednjodalmatinska (gorička) kulturna grupa, čiji su nosioci bili i Delmati, i srednjobosanska kulturna grupa, sudeći po pronađenom materijalu, imaju neposredno zajedničko porijeklo.¹⁶ Po B. Čoviću, kulturne pojave i manifestacije vezane za postojanje željeznodobnih kulturnih grupa – 1. Donja Dolina - Sanski Most 2. srednjodalmatinska i 3. srednjobosanska – daju da se nasluti „...postojanje jedne kulturne koinè na prostoru od srednjeg Jadrana pa do Sane i Save“.¹⁷ I pored zajedničkog jezgra, uslijed niza okolnosti (posebne okolnosti daljeg općeg kulturnog razvitka) srednjobosanska kulturna grupa i srednjodalmatinska kulturna grupa ipak su evoluirale u dvije srodne, ali ipak različite kulturne grupe. Moguće je pretpostaviti da su one zajednice koje su predstavljale jezgro nastanka i Delmata i Dezitijata iz protohistorijskog i antičkog perioda potekle iz istoga središta, iz prapovijesne zajednice koja je za totem imala ovca/ovna.

---

¹⁴ O Nekropoli Kamenjača v.: Veljko Paškvalin, «Kamenjača», Ul. 6. aprila, Breza kod Sarajeva, mladeželjeznodobna i rimska dezitijatska nekropola. *AP 17*. 1975, 57-62+Tbl. XXX-XXXIII; Isti, Kamenjača, Breza kod Sarajeva – mladeželjeznodobna i rimska nekropola, *ANUBiH, XXXVII, CBI 35*, 2008, 101–180.

¹⁵ Patera je široka, ali i plitka zdjela koja se upotrebljavala za piće, poglavito u ritualnom kontekstu kao što su libacije. Patere su bile često upotrebljavane u rimskom svijetu.

¹⁶ O tome v.: S. Mesihović, *Dezitijati*, 137; 143–145, i fus. 18; Isti, *Autarijati*, 99–101; 156. i fus. 446.

¹⁷ Borivoj Čović, Srednjobosanska grupa, *PJZ V-željezna doba*. 1987, 481–528+Tbl. LI – LIII, 526-527; *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, Tom I-III; Mape 1-4; Sarajevo: Zemaljski muzej, 1988, 25.

Razdvajanje se možda dogodilo u vrijeme turbulentnih i migracionih kretanja u kasnom bronzanom dobu ■

Slika 1.

Preuzeto iz Paškvalin, 1975, Tbl. XXXIII, sl. 13

THE NAME OF THE ILLYRIAN PEOPLE DAESITIATES

Summary

The paper is dedicated to the etymological study of the name of Daesitiates. The names of the Illyrian people (Delmats, Taulants, Dardances) is now associated with specific words in the Albanian language. This etymological research shows totemic origin of the name of the Illyrian people. Name of Daesitiates would also be linked with the Albanian term “dash” to mean “ram”, it is very possible that the ram was the totemic animal of Daesitiates. At the site Kamenjača near Breza was found a cult object that contains the head of a ram ■